ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ರುಮಾಲೆ

ಹಂಪೆಯಲ್ಲೊಂದು ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯ: ಒಂದು ಪರಿಶೋಧನೆ.

ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ 'ಒಂಟಿ ಗುಂಡಿನ ಪಡಶಾಲೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಏಕೈಕ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಕುತೂಹಲವನ್ನು, ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ರಾಣಿಸ್ನಾನಗೃಹ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿ ಬಾವಿಗೆ ಮಧ್ಯೆಯಿರುವ ಹೊಲವೊಂದರಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಸುಮಾರು ನೂರು-ನೂರೈವತ್ತು ಅಡಿ ದೂರದಲ್ಲಿ) ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯ ನೆಲಮಟ್ಟಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ದೊಡ್ಡದೆನ್ನಬಹುದಾದ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಕೊರೆದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಎರಡು ಚಿಕ್ಕ ಕೊಠಡಿಗಳಿರುವ ಬಾದಾಮಿಶೈಲಿ ದೇವಾಲಯವೊಂದು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪ್ರಾರಂಭದ ಹಂತವನ್ನು ನೆನಪು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪರಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನವರಂಗ ಅಥವಾ ರಂಗಮಂಟಪ, ಶುಕನಾಸಿ (ಅರ್ಧಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗುಡಿ) ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ನವರಂಗ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡೇ ಇದೆ. ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಲೇ ಈ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತೇವೆ. ನಂತರ ಶುಕನಾಸಿ. ಚಚ್ಚೌಕವಾದ ದ್ವಾರವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿರುವ ಎರಡು ಕಂಬಗಳು ಈ ಶುಕನಾಸವನ್ನು, ನವರಂಗವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಐಹೊಳೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಲಾಡ್‌ಖಾನ್ ದೇವಾಲಯ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟದಕಲ್ಲಿನ ಪಾಪನಾಥ ದೇವಾಲಯಗಳ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೂ ಇದೇ ರೀತಿಯ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ವಿನ್ಯಾಸವಿದೆ. (ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಕೆಲವು ದೇವಾಲಯಗಳ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೂ ಇದೇ ರೀತಿ ಚಿತ್ರವಿದೆ. ಆದರೆ, ನಿರ್ಧಿಷ್ಟವಾಗಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಗೇ ಅಲ್ಲ.)

ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿದ್ದು, (ಚಿತ್ರ-ನೋಡಿ) ಗರ್ಭಗುಡಿ ಪಶ್ಚಿಮಮುಖವಾಗಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ದೇವತಾವಿಗ್ರಹಗಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವ ಗೋಡೆಗೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖದ ಗೋಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ಮೂರುನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಕೊರೆದ ನಕ್ಷೆಯೊಂದಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಇದು ಧ್ಯಾನ ಮಂದಿರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯೋರ್ವನುಕೂಡುವ ಸ್ಥಳವಾಗಿರಲೂಬಹುದು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲ್ಗಂಡನ್ನು (Ceiling) ಒಂಭತ್ತು ಅಂಕಣಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದರಲ್ಲಿನ ಆರು ಅಂಕಣಗಳಲ್ಲಿ 'ಭುವನೇಶ್ವರಿ' ಮಾದರಿಯ ಉಬ್ಬು ನಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೆತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಲವನ್ನು ನಿರ್ಧಿಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅದರ ಬಾದಾಮಿಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಮೇಲಿರುವ ನೀರಿನ ಟ್ಯಾಂಕ್‌ಗಳು ಅಡ್ಡಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಇದರ ಕಾಲವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯ ಹಂಪೆಯ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಸೃಜನಶೀಲತೆಯನ್ನು, ಶಿಲ್ಪಿಯ ಸ್ವಂತಿಕೆ- ಸ್ವಾತಂತ್ರಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಂಥವಾತಾವರಣದ ಮಧ್ಯೆ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯ ತನ್ನ ನಿರ್ಮಾಣಕಾಲವನ್ನು ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಗುಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯಪೂರ್ವಯುಗ, ಚಾಲುಕ್ಯಯುಗ, ಹೊಯ್ಸಳ ಯುಗ, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲ, ಮುಸ್ಲಿಂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ - ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತೇವೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ಪ್ರತಿ ಯುಗದಲ್ಲೂ ಒಂದರ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲವೇ ಶಿಫಾರಸು ಮತ್ತೊಂದರ ಮೇಲೆ ಆಗಿದೆ. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಿಲ್ಪಿ ಒಂದು ಯುಗದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಯುಗಕ್ಕೆ ಸೃಜನಶೀಲತೆಯ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಿರುವುದು ಸಹಜವೇ ಆಗಿದೆ. ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪದಲ್ಲೂ ಶಿಫಾರಸಿನ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸ್ಥೂಲಚಿತ್ರವನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಕದಂಬ-ಪಲ್ಲವರಿಂದ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಶಿಪಾರಸನ್ನು ಪಡೆದ ಚಾಲುಕ್ಯಯುಗದ ಶಿಲ್ಪಿ ಬೃಹತ್‌ಕಲ್ಲಿಗೆ ರೂಪಕೊಡುವ ಸಾಹಸದಾಯಕ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿ ಕೊಂಡು ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿದ. ಹೊಯ್ಸಳ ಯುಗಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ, ಪರಿಶ್ರಮದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕಲ್ಲಿಗೆ ಜೀವತುಂಬಿದ. ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲಕ್ಕಂತೂ ದಕ್ಷಿಣಭಾರತ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೇ ನೀಡಿದ. ಕಲ್ಲಿಗೆ ಜೀವ ತುಂಬುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸಂವೇದನಾಶೀಲ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ. ಮುಸ್ಲಿಂಶೈಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಆ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ವೈವಿಧ್ಯಮಯಗೊಳಿಸಿದ. (ವಿಶ್ವಖ್ಯಾತಿ ಗೋಲ್‌ಗುಂಬಜ್ ಉತ್ತಮ ನಿದರ್ಶನ).

- ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯುಗದಲ್ಲೂ ಉತ್ತಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಶಿಲ್ಪಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಾಲುಕ್ಯಶೈಲಿಯ (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಾದಾಮಿಶೈಲಿ) ನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಈ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೆ ಆಗಿತ್ತೆಂಬ ಖಚಿತಮಾತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅದರ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾಲವನ್ನು ಆಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಗುಹಾಂತ ರ್ದೇವಾಲಯದ ತಲವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗಲೂ (ತಲವಿನ್ಯಾಸ-ಚಿತ್ರನೋಡಿ) ಬಾದಾಮಿಗುಹೆಗಳ ಸ್ಥೂಲರೂಪದ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಉಜ್ವಲ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ನಾಸಿಕ, ಕಾರ್ಲೆ, ಬೇಡ್ಸಾ, ಅಜಂತಾ ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿವೆ. ಬಾದಾಮಿಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುವ ಸೃಜನಶೀಲಾತ್ಮಕ ವಿನ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಗುಹೆಯ ಒಳಗಡೆ ಬೌದ್ಧ-ಜೈನ ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಬಂಧದ ಸೀಮಿತತೆಯಿಂದ ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗೃಹದ ಚೌಕಟ್ಟಿಗೆ ಗಜಲಕ್ಷ್ಮಿ ಚಿತ್ರವು ಮತ್ತು ಬಲ-ಎಡಬದಿಗೆ ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರರ ಕೆತ್ತನೆಯೂ ಇದೆ. ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದ ಈ ಪರಂಪರೆಯು ಮುಂದುವರೆದು ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಕ್ಕೆ ಉಜ್ವಲತೆಯನ್ನು ನೀಡಿತು.

ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತದೇವಾಲಯ ಕೊನೆಯದೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಾರಂಭದ ಹಂತದ ಚಾಲುಕ್ಯ ಶೈಲಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕಗೊಳಿಸಲಾಗಿತ್ತಾದರೂ ನವರಂಗ ಅಥವಾ ರಂಗ ಮಂಟಪ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂದಯೇ ಇತ್ತು. ಕ್ರಮೇಣ ನವರಂಗ ಮತ್ತು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮಧ್ಯೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊಠಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಮಂಟಪ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಅನುಕೂಲವಾಗಲೆಂದು ಈ ವಿಭಾಗ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಮುಂದೆ ಮುಖಮಂಟಪ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾಗ-ಪ್ರಭಾಗಗಳು ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತುತ ದೇವಾಲಯವು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪ್ರಾರಂಭ ಹಂತದ ನಿರ್ಮಾಣಶೈಲಿಯದಾಗಿದ್ದು, ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದ ಈ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿರುವುದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾ ಪಥ, ಕಂಬ ಪೀಠ, ಬೋದಿಗೆ, ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿರದೇ ಇಕ್ಕಟ್ಟಾದ ತಗ್ಗುಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಕಾಲವನ್ನು ಚಾಲುಕ್ಯರಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೊಯ್ಯಲು ಮನಸೊಪ್ಪದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಸುಮಾರು 6-7ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ಈ ಭಾಗ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಲೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಗುಹಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರಸ್ತುತಸ್ಥಳ ಪ್ರಶಸ್ತವೆನಿಸದು. ದೊಡ್ಡದಾದ ಬಂಡೆಗಲ್ಲುಗಳೂ ಅನುಕೂಲವಾತಾವರಣವೂ ಇರುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಇದೇ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟಿವೆ. ಚಾಲುಕ್ಯರಿಂದಾಗಲೀ, ಅವರ ಸಾಮಂತರಿಂದಾಗಲೀ ಇದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತೆನ್ನಲು ಆಧಾರಸಾಲದು.

ಇನ್ನು ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲು ಕಷ್ಟವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಆ ಕಾಲದ ಸೃಜನಶೀಲ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮನೋಧರ್ಮದ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಧದ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಹಳೆಯ ಮಾದರಿ ಎನ್ನಿಸಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಖಚಿತವಾಗಿ ಅದರ ಕಾಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಲಿಖಿತ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪರೋಕ್ಷ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಅರಮನೆಯೆನ್ನಲಾದ ಸ್ಥಳ, ಮಹಾನವಮಿ ದಿಬ್ಬ, ರಾಣಿಸ್ನಾನ ಗೃಹ, ಅಷ್ಟಕೋನಾಕೃತಿ ಬಾವಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯದ ನಿರ್ಮಾಣ ಆಕಾಲದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಲೂ ಮನಸೊಪ್ಪದು.

ಪರಿಸರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ ಹೀಗೆ ಭಾವಿಸಬಹುದು.

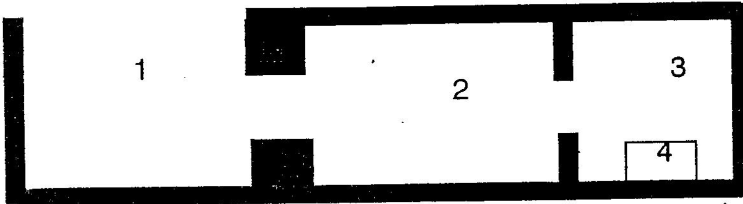
ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪರಾಕಾಷ್ಠೆಯನ್ನು ಮೆರೆದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪನೆ ಹಿಂದೂಧರ್ಮಪರ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದುದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಶ್ರೀಮಂತ ಗೊಳಿಸಲು ಸಾಹಿತ್ಯ–ಧರ್ಮ–ಸಂಗೀತಗಳನ್ನು ಮಹತ್ವದಆಯುಧಗಳನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪವೂ ಗಣನೀಯವಾದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದೆ. ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಅವನತಿ ಹೊಂದಿದಾಗ ಎಲ್ಲವೂ ಅನಾಥವಾದವು. (ಸಾಹಿತ್ಯಕವಾಗಿ ಈ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಶಃ ಒಪ್ಪುವಂಥದ್ದು. ವಿಜಯನಗರದರಸರನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದ್ದ ಬಹುಮಂದಿ ತೆಲುಗು ಕವಿಗಳು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ವಲಸೆ ಹೋದರು. ಸಿಕ್ಕಸಿಕ್ಕಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆನಿಂತು ಸಾಹಿತ್ಯರಚಿಸಿದುದಿಂದರಿಂದ ತೆಲುಗು ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ವಿಜಯನಗರದ ನಂತರದ ಕಾಲವನ್ನು 'ದಕ್ಷಿಣಾಂಧ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯಮು' ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ) ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳಲ್ಲಂತೂ ಅತೀವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದು, ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ಜಿಗುಪ್ಸೆ, ನೋವುಗಳು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಿಸ್ತೇಜರಾದರು. ಆ ನೋವಿನಲ್ಲೇ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಕಂಡು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಜೀವರಾದರು. (ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹಿಂದೂ ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪಿಗಳು) . ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ವಿಜಯನಗರದ ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿಯುತ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಅವರು ಅಸ್ವಸ್ಥರಾದರು/ ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಪತನವಾದ ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ) ಅಳಿದುಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳ ಬೀಡಾಗಿದ್ದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದಾಳಿಕಾರರಿಂದ ನಾಶವಾಗದಂಥ, ವಿಕೋಪ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆಯುವಂಥ ದೇವಾಲಯವೊಂದರ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕಿ ಈ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬಹುದು. ಇದರ ನಿರ್ಮಾಣದ ಮೂಲಕ ಜನಜಾಗೃತಿ, ಧರ್ಮದ ಪುನಶ್ಚೇತನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರಬೇಕು.

ಒಂದು ಊಹೆ: ಇದು ಒಬ್ಬ ಯೋಗಿಯ ಧ್ಯಾನಮಂದಿರವಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಮೇಲಿರುವ ನೀರಿನ ಸೌಕರ್ಯ, ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಮೇಲೆ ಚಪ್ಪರವಿರಬಹುದಾದ ಅವಶೇಷಗಳು, ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಮುದ್ರೆ – ಇವುಗಳು ಈ ಮಾತಿಗೆ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿನೀಡುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನೇರವಾದ, ಲಿಖಿತವಾದ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲದ ಈ ಗುಹಾಂತರ್ದೇವಾಲಯದ ಕಾಲ, ಪರಿಸರದಬಗ್ಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸಂಶೋಧನೆ ಅಗತ್ಯ.

ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು:

(i) ಡಾ.ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮೀಕ್ಷೆ'
(ii) ಡಾ. ಸಿಂದಗಿರಾಜಶೇಖರ, 'ಕರ್ನಾಟಕ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಕಲೆ'
(iii) D. Devakunjari, Hampi

1 - ನವರಂಗ

2 - ಸುಕನಾಸಿ

3 - ಗರ್ಭಗೃಹ

4 - ಪೀಠವಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಜಾಗ